

JADWIGA LECHOWSKA, ANNA AUGUSTYŃSKA-PREJSNAR

Zakład Produkcji Zwierzęcej i Oceny Produktów Drobiarskich, Wydział Biologiczno-Rolniczy,
Uniwersytet Rzeszowski, ul. Ćwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów
e-mail: *augusta@univ.rzeszow.pl*

ZNACZENIE I WALORY UŻYTKOWE OWIEC RASY WRZOSÓWKA

Owce rasy wrzosówka ze względu na cechy rozrodu: płodność, plenność, odchów jagniąt i użytkowość rozplodową mogą być wykorzystywane do produkcji jagniąt rzeźnych. Wyjątkowe przystosowanie do trudnych warunków środowiska sprawia, że owce tej rasy doskonale nadają się do zagospodarowania gruntów nie użytkowanych rolniczo, pielęgnacji krajobrazu i ekosystemów górskich. Mogą być wykorzystywane w gospodarstwach agroturystycznych i ekologicznych.

Słowa kluczowe: wrzosówka, walory użytkowe, ochrona krajobrazu

I. WSTĘP

Wrzosówka należy do najstarszych rodzimych ras owiec. Od dawnych czasów występuje w różnych rejonach Europy. Oprócz czysto użytkowej wartości, która ze względu na minimalną liczebność populacji może mieć niewielkie znaczenie ekonomiczne, na pierwszym miejscu postawić należy ich znaczenie biologiczne. Z przyrodniczego punktu widzenia i ochrony zasobów genetycznych, jest to ginąca pierwotna rasa zwierząt, którą należy zachować, jako relikw biologiczny, jako przykład rasy regionalnej, wytworzonej w wyniku naturalnej selekcji, przystosowanej do miejscowych trudnych warunków środowiskowych, o doskonałej zdrowotności i odporności [3,6,11].

Owce tej rasy są wykorzystywane wielokierunkowo. Biorąc pod uwagę wybitne predyspozycje do znoszenia trudnych warunków środowiskowych i wyjątkową żywotność, wrzosówka doskonale nadaje się do zagospodarowania gruntów nie użytkowanych rolniczo, pielęgnacji krajobrazu i ekosystemów górskich. Ma znaczenie w gospodarstwach agroturystycznych i ekologicznych. Mięso z tusz młodych jagniąt pod względem smaku imituje sarninę, a skóry stanowią najlepszy surowiec do produkcji kozuchów. Wełna i skóry naturalnie zabarwione znajdują zastosowanie w rękodzielnictwie, rzemiośle artystycznym i służą do urozmaicania wyrobów ekologicznych [5,7,11]. Wrzosówka, jako rodzima rasa owiec jest także wykorzystywana w turystyce wiejskiej, do celów związanych z ochroną środowiska i poprawianiem walorów krajobrazowych wsi jako element tradycji i kultury lokalnych społeczności [7,13]. Znaczenie tej rasy stale wzrasta, co obrazuje m.in. prowadzenie prac badawczych, zmierzających do wykorzystania jej jako komponentu w krzyżowaniu

---

* *Pracę recenzował:* prof. dr hab. Marian Ormian, Uniwersytet Rolniczy Kraków

towarowym, w celu pozyskania jagniąt rzeźnych, o lepszych cechach tucznych i rzeźnych w porównaniu z wyjściową rasą mateczną [1,9,10].

II. CHARAKTERYSTYKA RASY

Owca rasy wrzosówka wywodzi się od północnych owiec krótkoogoniastych (*Ovis brachyra borealis*). Najobszerniejsze studia nad polską wrzosówką przeprowadził prof. M. Czaja, wydając w 1937 roku monografię „Studia nad wrzosówką”, w której opisał jej ówczesny rejon występowania w północno-wschodniej części woj. białostockiego, w woj. wileńskim, nowogródzkim i częściowo poleskim, podając jednocześnie wzorzec dla tej rasy [3,11]. Po wojnie owce te były hodowane w pięciu wschodnich powiatach suwalszczyzny i białostoczczyzny. W efekcie praktycznego zaniechania hodowli, wrzosówka trafiła do hodowli zachowawczej, w ramach której pierwszy program jej doskonalenia uwzględniający problematykę odbudowy tej rasy został opracowany w początkach lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia [10]. Realizowany w następnych latach przez Instytut Zootechniki w Krakowie program hodowli zachowawczej, a także dotacje dla utrzymujących ją hodowców wpłynęły na uratowanie i rozwój tej rasy [12,13]. W 2007 roku było 2958 macioerek rasy wrzosówka objętych Programem Ochrony Zasobów Genetycznych użytkowanych w 67 stadach. Przewidywana wielkość populacji krajowej w 2013 roku ma wynosić 7000 sztuk [12].

<http://www.wrp.pl/gazeta/39/str25.pdf>

Fot. 1. Owce rasy wrzosówka

Fig. 1. Sheep wrzosówka breed

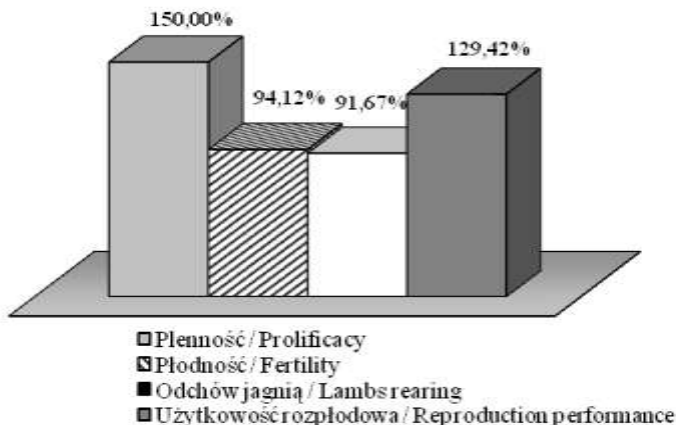
Owce wrzosówki to niewielkie zwierzęta (najmniejsze spośród owiec żyjących na ziemiach polskich), o zgrabnej budowie, użytkowości kozuchowej (fot. 1). Umaszczenie głowy i kończyn czarne, wełny siwe [3,11,13]. Są bardzo ruchliwe, płochliwe, o delikatnej budowie (masa maciorki 25-30kg, tryka 50-60kg). Charakteryzują się wczesną dojrzałością płciową i stosunkowo wysoką plennością (175-185%). Rodzą z reguły bliźnięta, często zdarzają się dwa mioty w roku. Są typowo asezonalną rasą owiec [2,3,4,11]. Doskonałe przystosowanie do trudnych warunków środowiskowych, przy jednoczesnej wysokiej plenności, jest rzadkim i bardzo cennym połączeniem cech. Ponadto owce rasy wrzosówka charakteryzują się dużą plastycznością co do warunków utrzymania, znosząc całoroczny chów bez pomieszczeń [6,7].

III. WALORY UŻYTKOWE OWIEC PIERWIASTEK RASY WRZOSÓWKA

Ocenę efektów użytkowania rozplodowego opracowano na podstawie dokumentacji hodowlanej prowadzonej w wybranym stadzie owiec rasy wrzosówka realizującym Program Ochrony Zasobów Genetycznych Owiec na Podkarpaciu. Zwierzęta pochodziły z urodzeń z 2006 roku. Analizą objęto owce pierwiastki, które do użytkowania rozplodowego weszły w 2007 roku. Wykoty miały miejsce w miesiącach listopad i grudzień.

Analizowano wyniki rozrodu mierzone wskaźnikami: płodności i plenności matek, użytkowości rozplodowej oraz odchowu jagniąt, wyrażonych w procentach. Płodność maciorek określono, jako stosunek liczby maciorek wykończonych do liczby maciorek przeznaczonych do rozplodu. Podobnie wskaźnik plenności obliczono jako wielkość miotu w stosunku do wszystkich matek wykończonych. Użytkowość rozplodową oceniono porównując wszystkie jagnięta odchowane do wszystkich matek w stadzie, natomiast odchów jagniąt odnosił się do jagniąt odchowanych, w stosunku do wszystkich jagniąt urodzonych w stadzie. Potomstwo oceniono pod względem tempa rozwoju masy ciała, oceniając masę ciała jagniąt w wieku: po urodzeniu i 56 dniu życia oraz przyrosty dobowe masy ciała w okresie 1-56 dni życia. Poziom testowanych cech przedstawiono w formie średnich arytmetycznych ($\bar{x}$) oraz odchyłeń standardowych (Se). W ocenie wpływu płci na wyniki wzrostu i rozwoju jagniąt posłużono się testem t-Studenta dla prób niezależnych. Obliczenia statystyczne wykonano w programie STATISTICA. Ponadto określono częstotliwość występowania miotów pojedynczych i bliźniaczych.

Średnie wskaźniki użytkowości rozplodowej owiec pierwiastek rasy wrzosówka przedstawiono na rysunku 1. Poziom cech rozrodu badanych zwierząt utrzymywał się w granicach wartości uznawanych za wysokie, jednak nie osiągnął największego pułapu możliwości przypisywanych tej rasie [6]. Jak wykazały badania Antczak i wsp. 2002 [1] owce tej rasy posiadają predyspozycje do wykazywania korzystnego poziomu cech rozrodu w różnych warunkach utrzymania, co pozwala na wszechstronne ich wykorzystanie do produkcji jagniąt rzeźnych w różnych systemach produkcji.

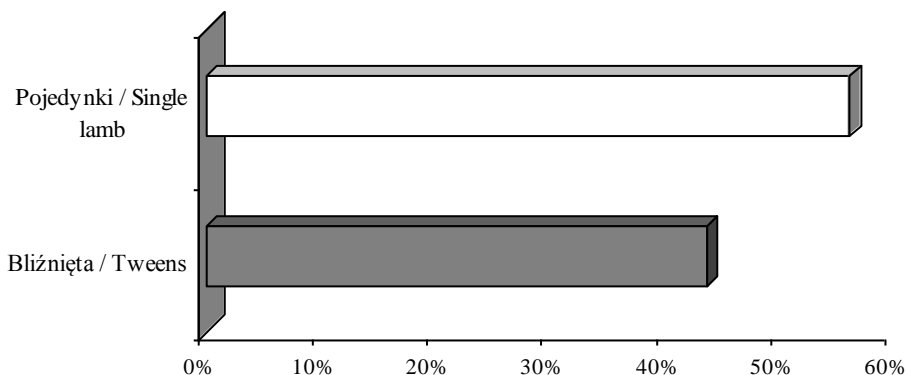
Rys. 1. Wskaźniki użytkowości rozrodczej owiec pierwiastek rasy wrzosówka (%)

Ryc. 1. Indicators of reproduction performance of *Wrzosówka primipara* sheep (%)

Procentowy rozkład urodzeń jagniąt wrzosówki w ocenianym stadzie przedstawiono na rysunku 2. Wykazano wysoki udział bliźniąt (43,75%) wśród rodzących się jagniąt, co

świadczy o korzystnym, ułatwiającym odchow rozkładzie urodzeń. Z badań innych autorów [4,8,10] wynika iż racjonalnie prowadzona praca hodowlana w stadzie wrzosówek pozwala na wzrost udziału bliźniąt przy jednoczesnym spadku jedynaków.

Jagnięta wrzosówki w porównaniu z innymi rasami krajowymi wykazują znacznie niższy poziom zarówno masy ciała, jak i dobowych przyrostów [10]. Stwierdzono wyższą masę ciała tryczków w porównaniu do maciorek, zarówno przy urodzeniu, jak i w 56 dniu życia, mimo braku potwierdzenia statystycznego różnic (tabela 1). Oddziaływanie płci na wyniki odchowu jagnięt i tempo wzrostu w stadzie wrzosówek na Podkarpaciu koresponduje z badaniami innych autorów [6,9,10,11]. Przyrosty dobowe masy ciała badanych owiec pierwiastek były istotnie wyższe u tryczków w porównaniu do maciorek w przedziale wiekowym 1-56 dni ($p \leq 0,01$).

Rys. 2. Częstość występowania miotów pojedynczych i bliźniaczych w stadzie owiec rasy wrzosówka (%)

Ryc. 2. Frequency of occur ante single and twins lamb Wrzosówka sheep (%)

Tabela 1- Table 1

Wpływ płci jagnięt rasy wrzosówka na ich wyniki wzrostu i odchowu jagnięt
Impact of the lambs sex Wrzosówka sheep on their growth and breeding

Cechy Traits		Tryczki Male lambs	Maciorki Female lambs	Średnia Total
Masa ciała jagnięt przy urodzeniu (kg) Body weight of lambs in day of birth (kg)	$\bar{x}$	2,41	2,32	2,37
	Se	0,72	0,68	0,70
Masa ciała jagnięt w wieku 56 dni (kg) Body weight of lambs in 56 day (kg)	$\bar{x}$	9,41	9,35	9,39
	Se	2,10	1,98	2,01
Przyrost dobowy 1-56 dni (g) Daily gains in period 1-56 day (g)	$\bar{x}$	143,52 ^A	125,39 ^B	132,61
	Se	3,83	3,63	3,74

A,B – $p \leq 0,01$

IV. PODSUMOWANIE

W badaniach własnych wykazano dużą zgodność wskaźników rozrodu, odchovu i rozwoju masy ciała owiec ze wzorcem rasowym. Rozkład częstotliwości występowania miotów o różnej liczbie urodzeń kształtował się na poziomie 56,25% urodzeń pojedynczych i 43,75% bliźniaczych. Wykazano wyższą masę ciała tryczków w porównaniu do maciorek przy urodzeniu, jak i w 56 dniu życia. Przyrosty dobowe masy ciała badanych owiec pierwiastek były istotnie wyższe u tryczków w porównaniu do maciorek w przedziale wiekowym 1-56 dni.

Owce rasy wrzosówka ze względu na cechy rozrodu: płodność, plenność, odchów jagniąt i użytkowość rozplodową mogą być wykorzystywane do produkcji jagniąt rzeźnych. Wyjątkowe przystosowanie do trudnych warunków środowiska sprawia, że owce tej rasy doskonale nadają się do zagospodarowania gruntów nie użytkowanych rolniczo, pielęgnacji krajobrazu i ekosystemów górskich. Mogą być także wykorzystywane w gospodarstwach agroturystycznych i ekologicznych.

V. LITERATURA

1. Antczak A., Antczak M., Niżnikowski R.: Poziom cech rozrodu owiec rasy wrzosówka utrzymywanych całorocznie bez pomieszczeń. *Annales UMCS Se. EE. vol. XX. 16. s. 105-110. 2002.*
2. Fiszdon K., Niżnikowski R.: Porównanie wyników pomiarów zoometrycznych i wybranych cech pokroju w stadzie podstawowym matek wrzosówkowych w DFO Żelazna w latach 1981-1996. *Zeszyty Naukowe PTZ. z. 23. s. 93-99. 1996.*
3. Gruszecki T., Lipecka Cz.: Wrzosówka. *Medycyna Weterynaryjna 63 (2). s. 257. 2007.*
4. Kuźnicka E., Potrzebowska P., Rant W., Niżnikowski R.: Porównanie cech rozrodu i rozkładu urodzeń u wrzosówki i polskiej owcy nizinnej odmiany żelaźnieńskiej. *Zeszyty Naukowe Przeglądu Hodowlanego. 68. z. 3. s. 37-46. 2003.*
5. Nawara W., Zalewska S.: Badania nad użytkowością wrzosówek z uwzględnieniem perspektyw ich chowu. *Przegląd Hodowlany. 2. s. 19-23. 1973.*
6. Niżnikowski R.: Charakterystyka wybranych cech użytkowych owiec rasy wrzosówka. *Przegląd Hodowlany. 4. s. 16-20. 2002.*
7. Niżnikowski R.: *Hodowla i chów owiec. Wyd. SGGW Warszawa. 2003.*
8. Niżnikowski R.: Rozkład wykotów oraz plenność i użytkowość rozplodowa owiec rasy wrzosówka w ciągu całego roku, utrzymywanych przy stałej obecności tryka rozplodowego w stadzie maciorek. *Zeszyty Naukowe Przeglądu Hodowlanego. 68. z. 3. s. 47-51. 2003.*
9. Niżnikowski R., Czarnik B., Brudka G.: Porównanie poziomu cech rozrodu owiec rasy wrzosówka i odmiany żelaźnieńskiej utrzymywanych w Doświadczalnej Fermie Owiec i Kóz SGGW w Żelaznej. *Zeszyty Naukowe Przeglądu Hodowlanego. 72. z. 3. s. 51-56. 2004.*
10. Niżnikowski R., Rant W., Popielarczyk D., Strzelec E., Brudka G.: Wpływ typu urodzenia i płci na cechy rozrodu i masy ciała wysokoplennych owiec rasy wrzosówka. *Medycyna Weterynaryjna. 63 (3). s. 364-368. 2007.*
11. Radomska M.: Konieczność zachowania ginącej rasy owiec wrzosówek w Polsce. *Przegląd Hodowlany. 8. s. 8-9. 1971.*
12. Sikora J.: Ochrona zasobów genetycznych owiec w Polsce w latach 2004-2013. *Wiadomości Zootechniczne. R. XLV. 4, s. 3-5. 2007.*
13. <http://www.wrp.pl/gazeta/39/str25.pdf>

IMPORTANCE AND USABLE VALUES OF WRZOSÓWKA SHEEP

Summary

Wrzosówka sheep with regard for reproduction traits: proficacy, fertility, lambs rearing, reproduction performance can be use for slaughter-lambs production. Exceptional adaptation to hard environment conditions cause that this breed of sheep is suitable for render habitable not agrarian land, cultivation of landscape and mountain ecosystems. Sheep can be use in agroturistic and ecological households.

Key words: Wrzosówka sheep, usable values, landscape preservation